

Зменшувальні форми слів в українській мові: параметри лексикографічного опису

В українській лінгвістиці зменшувальним формам слів (чи демінутивам) присвячено чимало розвідок, адже демінутивність вважають універсальною категорією, властивою майже всім мовам. Історію українських зменшувальних / здрібнених назв, словотворчі засоби, ступені демінутивізації, структурно-семантичні особливості, стилістичні властивості, функціонування слів зі значенням зменшеності у творчості окремих письменників вивчали В.М. Русанівський, Т.К. Черторизька, І.І. Ковалик, Н.Ф. Клименко, І.Г. Матвіяс, Л.О. Родніна, О.І. Бондар, К.Г. Горденська, П.І. Білоусенко, Є.А. Карпіловська, Г.М. Сагач, Г.В. Семеренко, Н.І. Бойко, Т.П. Вільчинська, М.В. Кравченко, Л.В. Юрашко та інші дослідники.

За енциклопедією «Українська мова» зменшувальні утворення (або демінутиви) визначено як похідні іменники, що виражають значення зменшеності, яке здебільшого супроводжує ще і значення суб'єктивної оцінки: позитивної (пестливість) або рідше негативної (зневажливість) [2: 214]. В українській лінгвістиці досліджують творення демінутивних дериватів також від інших частин мови – дієслова, прикметника, прислівника, займенника, числівника.

У лексикографічному аспекті слова зі значенням зменшення розглядали зокрема Є.А. Карпіловська, О.О. Тараненко. Є.А. Карпіловська в статті «Словотворення на тлі інших способів позначення демінутивності в українській мові» окреслила поняття «зменшувальні імена» у тісній взаємодії з іншими поняттєвими категоріями: недорослості, родинної й суспільної ієрархії. Дослідниця порушила питання про префіксальні й конфіксальні деривати зі значенням зменшення, про здатність дериватів формувати градуальні опозиції, про опозицію модифікаційних і від'ємно-модифікаційних утворень [1]. Авторка відзначила, що в «Словнику української мови» в 11 т. значення зменшення в модифікаційних

словотвірних демінутивах подано за допомогою стандартної відсильної формули тлумачення «Зменш. (зменшене) до...», у від'ємномодифікаційних утвореннях за допомогою стандартної відсильної формули тлумачення «Те саме, що...». Дослідниця наводить приклади слів *борозенка* стосовно модифікаційних утворень, *річка* – від'ємномодифікаційних [Там само: 4]. Є.А. Карпіловська звернула увагу на позначення демінутивних метонімічних переносів на прикладах слів *басок*, *вушко*, на вживання ремарок *пестл.* (пестливе), *дит.* (дитяче) для позначення позитивної оцінки, яка нейтралізує значення зменшення, на прикладах слів із одинадцятитомного словника: *женишенько*, *зелененький*, *зеленесенький*, *першенький*, *водиця*, *водиченька*, *їстки*, *їстоньки*, *їсточки*, *спатки*, *спатоньки*, *спаточки*, *спатуні*, *спатусі*, *тепереньки*, *спасибоньки* та ін. [Там само: 4–5].

О.О. Тараненко у підрозділах «Слова з демінутивними та аугментативними суфіксами» і «Емоційно-експресивна та емоційно-оцінна характеристика» книжки «Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника)» висвітлює питання подання демінутивних дериватів за допомогою формул тлумачення: «Зменш. до...», «Зменш.-пестл. до...», «Пестл. до...», «Підсил. до...» (Підсилювальне до...), «Зневажл. до...», «Ірон. до...»; також подання прикметників і прислівників відприкметникового походження за допомогою прислівників міри та ступеня «досить», «дещо», «трохи», «злегка», «не дуже» та ін. [3: 62–67; 125–133]. Оскільки демінутивні деривати можуть уживати, напр., як вираження ввічливості, прохання, автор пропонує такі слова тлумачити за допомогою формули «Пом'як. до...» (Пом'якшене до...) [Там само: 67]. Відзначимо, що цю формулу застосовано під час укладання лексикографічної праці «Словник української мови в 11 томах. Додатковий том», напр., у статтях з реєстровими словами *бажаннячко*, *байдужечки*, *шануваннячко*.

Розгляньмо тематичні групи демінутивних іменників, їхню словотвірну похідність, семантичний і стилістичний опис на прикладах двох знакових лексикографічних праць – «Словника української мови» в 11 т. (далі – СУМ) і «Словаря української мови» за ред. Б. Грінченка (далі – СлГр).

І. Демінутивні іменники як складник словникових реєстрів

У СУМі фіксовано іменники в зменшувальній формі, що утворюють кілька тематичних груп, з-поміж яких: а) назви людини, частин її тіла, її почуттів, емоцій (напр., *дитинка, дитинонька, дитиночка, дитя, дитятко, дитятонько, дитяточко, крихітка, крихточка, кришеня, кришенятко, кришеняточко, молодичка, пестунчик, пестушка; бочок, голівка, голівонька, головонька, ніженька, ніжечка, ніжка, пальчик, пучечка, рученька, ручечка, ручка, тілечко¹, тільце, шийка; горенько, горечко, туженька, щастячко*); б) назви одягу, прикрас (напр., *платтячко, постільці, постоліки, сорочечка, спідничка, чересок, шматтячко, штанці, штанята; сережечка, коралики, намистечко*); в) назви предметів хатнього вжитку (напр., *ковдрочка, ліжечко, ніжик, ніжичок, периночка, постілонька, постілька, посудинка, стільчик, столик, столичок, тарілочка, шафка*); г) назви продуктів харчування (напр., *картопелька, масельце, молочко, огірочок, олійка, сметанка, хлібчик*); ґ) назви знарядь праці, зброї (напр., *гарматка, гвинтівочка, грабельки, лопатка, мечик, сокирка*); д) назви продуктів інтелектуальної діяльності (напр., *книжечка, книжка, статейка*); е) назви рослинного світу (напр., *березка, берізка, вишенька, калинонька, калиночка, малинка, рослинка, цибулька, чорничка, яблунька*); є) назви тварин, птахів (напр., *котик, котичок, худібка, худібонька, черепашка, черідка, чубаєчка*) та ін. Зазначимо, що демінутиви з двома і більше значеннями можуть входити в різні тематичні групи, як напр., *формочка* «пристрій, шаблон» і *формочка* «спеціальний одяг» (тут і далі тлумачення значення, іноді й у скороченому вигляді, подано за СУМом).

Чимало з наведених прикладів фіксовано ще раніше в СлГр, напр.: *голівка, голівонька, горенько, горечко, картопелька, книжечка, книжка, коралики, мечик, молочко, намистечко, ніженька, ніжечка, ніжка, ніжик, постілонька, рученька, ручечка, ручка, сережечка, сметанка, сорочечка, спідничка, туженька, хлібчик, цибулька, чубаєчка, шийка, яблунька*. Як відомо, структуру словникової статті цього лексикографічного джерела побудовано так, що значну кількість демінутивних утворень відображено разом з їхніми твірними словами в одній статті. І лише в СлГр натрапляємо на такі демінутиви на позначення емоцій, почуттів, як *любовка, радосточка, соромок, страшок* у словникових статтях зі словами **любов** – *любовка: Хоч у одній льольці, аби до любовці* (СлГр 2: 387); **радість** – *радосточка: Тепер мі братчик з війни приїхав, та привіз мені три дару-*

ночки, три даруночки — три радосточки: одну мі радість (СлГр 4: 2); **сором** – *соромок* (СлГр 4: 169); **страх** – *страшок* (СлГр 4: 214). Якщо чимала кількість зменшувальних слів у СлГр не має ілюстрацій, то якраз *любовка, радосточка* має. Слово *страшок* фіксовано з трьома значеннями: 1. Ум. от **страх**; 2. Названіе вола половой масти с особого рода рогами; 3. Пугало для птиц (тут і далі тлумачення значення подано за СлГр).

Зазначимо, що група демінутивних іменників на позначення емоцій, почуттів людини є прикладами тих похідних слів, у яких значення зменшеного розміру послаблюється, натомість актуалізується експресивна або емоційно-оцінна семантика. У лексикографічній практиці їх описують за допомогою відсильних формул тлумачення: *горенько* – Зменш.-пестл. до **горе**; *горечко* – Зменш.-пестл. до **горе**; *туженька* – Пестл. до **туга**; *щастячко* – Пестл. до **щастя**.

Порівнюючи наявність іменникових демінутивів у реєстрах обох словників, відзначимо, що, напр., якщо у СУМі наведено лише один похідний дериват першого ступеня демінутивізації *постілонька* з відсиленням до твірного слова *постіль* «ліжка або якесь інше місце, приготовлене для снання» (доречним буде зауважити, що в СУМі зафіксовано й реєстровий демінутивний іменник першого ступеня демінутивізації *постілька* з відсиленням до слова *постіль*), то в СлГр, крім похідного слова *постілонька*, подано ще три синонімічні демінутиви: *постіленька, постілочка* і *постілочка*. Прикметно, що в одинадцятитомному словнику реєстровий іменник *важниця* «підставка для підважування воза під час змащування коліс» проілюстровано рядками з наукового доробку П. Чубинського зі словом *постіленька*: *Ой не стеле чумак собі постіленьку, А зелену травицю, А у головки, замість подушечки, Кленьчасту важницю* (СУМ I: 280). На демінутивне утворення *постіленька* натрапляємо у творах народної творчості, зокрема в українській народній пісні «Щось вітер віє повіває»: *Ой вийшла я, одчинила, Своїй свекрусі не вгодила, ..Що постіленьку не постелила*; у народній козацькій пісні «Гомін, гомін по діброві»: *В чистім полі травиченька – То тож моя й постіленька*; у колядці «Ніч над Вифлеємом», покладеної на музику Маргою Лозинською: *А Марія-Мати Для свого Дитяти Постіленьку з сіна лагодить*. Спостерігаємо, що в аспекті функціонально-стильової характеристики цей демінутив, як і *постілочка*, властивий поетичній народній творчості.

Функціонування демінутива *постілочка* властиве не лише поетичній народній творчості. Це засвідчує і стаття СУМа з реєстровим дієсловом *прибирати* у значенні «порядкуючи в якому-небудь приміщенні, надавати йому охайного вигляду». Відтінок значення «складаючи належним чином, застеляти (звичайно про постіль)» супроводжено ілюстрацією з твору Панаса Мирного «Повія»: *За хвилину, як ту квіточку, прибрала [Оришка] постілочку* (СУМ VII: 554–555).

II. Відповідність демінутивних дериватів твірним формам слів

Залежно від того, за допомогою яких суфіксів зменшеності утворено ті чи ті похідні слова, демінутиви зараховують до першого чи другого ступеня демінутивізації. Є.А. Карпіловська відзначає, що до створення іменників-демінутивів залучено 31 суфікс: **-ець, -ик, -к(а), -ок, -а/-я, -ук, -ц(е), -унь** та ін. [1: 4]. Деривати другого, найвищого, ступеня демінутивізації утворюють шляхом додавання, нанизування, суфіксів, напр., шляхом додавання суфікса **-ок-** до суфікса **-ик-** утворено демінутивний іменник *дощикок* ← *дощик, котичок* ← *котик*, суфікса **-оч-** до суфікса **-к(а)** утворено демінутивний іменник *хатиночка* ← *хатинка*, суфікса **-оч-** до суфікса **-ок-** утворено демінутив *ясеночок* ← *ясенок*. Ці деривати першого й другого ступеня демінутивізації зафіксовані як реєстрові в СУМі. Прикладами послідовного відсилання демінутивних похідних слів безпосередньо до твірних одиниць можуть слугувати такі статті із СУМа: *дитинка* – Зменш.-пестл. до *дитина* 1, 2; *дитиночка* – Зменш.-пестл. до *дитинка*; *дитятко* – Зменш.-пестл. до *дитя*; *дитяточко* – Зменш.-пестл. до *дитятко*; *лісок* – Зменш.-пестл. до *ліс* 1; *лісочок* – Зменш.-пестл. до *лісок*; *ножик* – Зменш. до *ніж*¹; *ножичок* – Зменш.-пестл. до *ножик*; *ручка* – Зменш. до *рука* 1; *рученька* – Зменш.-пестл. до *ручка* 1; *ручечка* – Зменш.-пестл. до *ручка* 1; *худібка* – 1. Пестл. до *худоба* 1; 2. Зменш.-пестл. до *худоба* 3.

Варто зазначити, що формули, за допомогою яких витлумачено значення демінутивних похідних утворень, не завжди відбивають дериваційні зв'язки між словами. Так, деривати першого ступеня демінутивізації *дитинионька*, *худібонька* утворено за допомогою форманта **-оньк-** від слів *дитина*, *худоба*. У СУМі значення зменшеності у словах *дитинионька*, *худібонька* виражено за допомогою відсильної формули до дериватів також першого ступеня демінутивізації *дитинка*, *худібка*: *дитинионька* –

Зменш.-пестл. до **дитинка** (СУМ II: 288); худібонька – 1. Пестл. до **худібка** 1; 2. Пестл. до **худібка** 2 (СУМ XI: 167).

Зазначимо, що в СлГр похідні утворення *рученька* і *ручечка* відіслані до твірного слова **рука**, усі демінутивні іменники *худібка*, *худібонька*, *худібочка* супроводжено відсильною формулою до твірного слова **худоба**.

III. Семантична наповненість словникових статей із демінутивами

У СУМі і СлГр іменники-демінутиви можуть мати різну семантичну наповненість. На фіксовану однозначність демінутивів чи їхню структуру з двома і більше значеннями звичайно впливає семантика твірного слова, чи втратив демінутив внутрішню форму слова і зв'язок з твірною одиницею (Л.А. Булаховський визначив це явище як деетимологізація слова), засвідченість функціонування демінутивного утворення в ролі еквівалента слова в українських текстах, тобто їхня здатність виконувати функцію інших частин мови, та інші чинники.

Як відомо, у СУМі в переважній більшості демінутивних дериватів значення витлумачено за допомогою відсильних формул «Зменш. до...» (Зменшене до...), «Зменш.-пестл. до...» (Зменшено-пестливе до...), «Пестл. до...» (Пестливе до...), в СлГр «Ум. от...» (Уменьшительное от...). Лексикографічний знак *зменшене* характеризує похідний демінутив із семантичного боку, знак *зменшено-пестливе* – із семантичного й стилістичного боку, знак *пестливе* – зі стилістичного боку. Ці кількісно-якісні маркери під час лексикографування демінутивів можуть бути доповнені іншими експресивними, емоційно-оцінними позначками, як-от *зневажливе*, *іронічне*.

Спостережено, що в СУМі в окремих статтях з реєстровими демінутивними утвореннями зона тлумачення містить формулу і після крапки з комою – уточнювальне коротке описове тлумачення. Напр., демінутив *штаниці* – Зменш.-пестл. до **штани**; дитячі штани; *штанята* – Зменш.-пестл. до **штани**; дитячі штани. Прикметно, що в СлГр слово *штаниці* супроводжено відсильною формулою до слова **штани**, а в статті зі словом *штанята* подано лише еквівалент «штанишки». Відповідно стаття з реєстровим словом *штани* містить лише демінутивний дериват *штаниці*. Подібно оформлено тлумачну частину в статті СУМа з демінутивом *цаник* – Зменш.-пестл. до **цап**; // Козеня-самець.

Слово *хлібчик* у СУМі подано як моносемант з відсильною формулою – Зменш.-пестл. до **хліб** 1. А в СлГр цей дериват має три значення: 1. Ум. от **хліб**; 2. Род детской игры; 3. [у стійкому сполученні зі словом – *І.С.*] **чортів**. Растение. Так само слово *намістечко* фіксовано в СУМі як моносемант з формулою тлумачення – Зменш.-пестл. до **намісто**. Натомість у СлГр демінутив має три значення: *намістечко* – 1. Ум. от **намісто**; 2. При кипенні води бульбашки возле краев посуды; 3. [у стійкому сполученні – *І.С.*] **намістечко кувати**. О кукушке: куковать. Демінутив *грабельки* в одинадцятимному словнику має лише відсильну формулу тлумачення – Зменш.-пестл. до **граблі**. У СлГр семантичну структуру слова *грабельки* розроблено з увагою до народних звичаїв, вірувань: *грабельки* – 1. Ум. от **граблі**; 2. Род орнамента на писанке; 3. Название одной из косточек в скелете летучей мыши (по народному верованию).

За умови багатозначності твірного слова в словниковій статті на демінутивний дериват може бути одна формула тлумачення «Зменш. до...» чи «Зменш.-пестл. до...», де після твірного слова перераховано необхідні цифрові вказівки на значення, напр.: *крихітка* – Зменш.-пестл. до **крихта** 1–3. Також демінутив може мати не одне значення з відсиланням до тієї самої твірної одиниці. Напр., слово *формочка* – 1. Зменш.-пестл. до **форма** 2; 2. Зменш.-пестл. до **форма** 10. Іменник *форма* зафіксовано з 10 значеннями в СУМі: *форма* – 2. Пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; 10. Спеціальний однаковий за кольором, кроєм та іншими ознаками одяг для осіб певної категорії (військових, учнів, спортсменів та ін.).

Словникова стаття на демінутив *цибулька* є зразком подання в семантичній структурі двох відсильних формул до спільнокоренових слів, але різних за значеннями: *цибулька* – 1. Зменш.-пестл. до **цибулина** 1, 2; 2. Зменш.-пестл. до **цибуля** 1. Нагадаємо, що за СУМом *цибулина* – 1. Поговщена, перев. куляста частина стебла деяких рослин; 2. Головка цибулі; *цибуля* – 1. Овочева городня рослина з істотною цибулиною і істотним трубчастим листям. За СлГр *цибулька* – 1. Ум. от **цибуля**; 2. Породы картофеля.

Чимало поданих демінутивів зазнали деестимологізації, що відбито в другому і далі за порядком значеннях в обох словниках. Напр., у СУМі слово *пальчик* – 1. Зменш.-пестл. до **палець**; 2. *перен*. Невеликий предмет

видовженої форми. У СлГр слово *пальчик*, крім першого відсильного значення до іменника *палець*, фіксовано ще з двома значеннями – 2. В орнаменте при раскрашивании посуды или печей; три коротких линии рядом; 3. Растение. Відзначимо, що зазвичай у полісемантичних демінутивах у першому значенні вказано за допомогою відсильної формули на твірну одиницю. Словникова стаття з реєстровим словом *черепашка* демонструє інший порядок розташування такого значення – воно четверте за порядковим номером. Нагадаємо, що згідно з Проспектом (Інструкцією до укладання) академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах за умови наявності кількох значень у слові на першому місці варто подавати найуживаніше в мовній практиці. Отже, семантичну структуру слова *черепашка* оформлено таким чином: 1. Загальновживана назва слимаків, моллюсків і т. ін. із стулчастим або іншим твердим захисним покриттям; 2. Тверде захисне покриття деяких безхребетних тварин (слимаків, моллюсків і т. ін.) у вигляді стулок або витої коробочки; 3. *ент.* Невелика хоботна комаха, що є небезпечним шкідником злакових культур; 4. Зменш.-пестл. до **черепаха**. У СлГр слово *черепашка* супроводжено лише однослівним перекладним еквівалентом «раковина».

Звернемо увагу на кількааспектну семантичну структуру демінутивного деривата *сметанка*. У СУМі слово *сметанка* фіксоване як полісемічне з трьома значеннями – із суб'єктивно-оцінним, як від'ємномодифікаційне утворення (згідно з класифікацією Є.А. Карпіловської) і як деетимологізоване: *сметанка* – 1. Пестл. до **сметана**; 2. Те саме, що **вершки** 1; 3. *перен., ірон.* Найвпливовіша частина суспільства.

Спостережено, що на подання демінутивів як омонімічних впливає омонімічність значень твірного слова, а також твірні слова як результати різних дериваційних процесів, належні їй до різних частин мови. Напр., у СУМі іменник *тілечко*¹ має значення – Зменш.-пестл. до **тіло** у 2 і 4 значеннях, а прислівник *тілечко*² – Зменш. до **тілько**. У СлГр також відображено омонімічність демінутива *тілечко* як іменника і як прислівника.

Демінутивний дериват *мечик* як один омонім подано з відсильною формулою – Зменш.-пестл. до **меч** 1, як другий омонім – з описовим тлумаченням значення «дерев'яна ударна частина терниці». У СлГр зафіксовано полісемічний іменник *мечик* з трьома значеннями: два перших співвідносні з омонімічними значеннями у СУМі, третє значення – «частина п'яла».

IV. Функціонально-стильова, часова, суб'єктивно-оцінна характеристика, частотність уживання демінутивів

У лексикографічних працях демінутивні утворення можуть бути марковані такими позначками, як *нар.-поет.* (народно-поетичне), *діал.* (діалектне), *заст.* (застаріле), *зневажл.* (зневажливе), *ірон.* (іронічне), *рідко*, *рідше*. Ті чи ті ремарки наводять з увагою до ілюстративного матеріалу, що засвідчує стилістичне забарвлення демінутивів. Так, слова *дитинонька*, *туженька* за сферою вживання позначені як *нар.-поет.*: *Спи, дитинонько, спи, та зростає, мов сокіл!* (СУМ II: 288); *Забриніли голоси дівчат, Галиних дружок: «Співайте, подружки, не сидіть, На мене ся, молоденьку, не дивіть, Бо в мене туженька немала: Від рідної неньки відстала»* (СУМ X: 312).

Словникова стаття з демінутивним іменником *худібка* у 2 значенні містить позначку *діал.*: *худібка* – 2. *діал.* Зменш.-пестл. до **худоба** 3. Відповідно до того, що твірну одиницю *худоба* у 3 значенні «майно, скарб» супроводжено позначкою *діал.* Похідне утворення першого ступеня демінутивізації *худібонька* також марковано позначкою *діал.*: *худібонька* – 2. *діал.* Пестл. до **худібка** 2. – *Бог покарав мене: я погорів; Уся худібонька пропала, Неначе язиком корова ізлизала...* (СУМ XI: 167). Відзначимо, що вищезгаданий омонімічний демінутив-прислівник *тілечко*² так само марковано позначкою *діал.* і проілюстровано: – *Нема Охріма Горобця. Тілечко був тут і як крізь землю провалився* (СУМ X: 138).

У статтях із синонімічними демінутивами *постільці* і *постолики*, витлумаченими за допомогою відсильної формули «Зменш.-пестл. до **постоли**», наведено позначку *заст.*: *Сидить шевчик на стільці, На кумові постільці Пришиває латку* (СУМ VII: 376); *Сама ж Килина сиділа на дубовій лаві і прядла.. Її нога в постолику із старого чобота хиталася ритмічно* (СУМ VII: 377). Адже й стаття зі словом *постоли* містить ремарку *заст.*

Частотність уживання марковано за допомогою позначки *рідко* в статті з іменником-демінутивом *тілечко*¹ (тлумачення значення цього слова наведено вище по тексту): *Все щупленьке, рівненьке тілечко, вся оця мила істота до того стала нараз дорогою Василюві, що, якби хто сказав умерти, – умер би за неї* (СУМ X: 138); за допомогою позначки *рідше* в статті з синонімічними демінутивами: *берізка*², *рідше березка* –

Зменш.-пестл. до **береза**¹: *Дуже березку сокирою тнули; Сльози сріблясті на корінь скапнули* (СУМ I: 161).

Емоційно-експресивним забарвленням марковано демінутив *сметанка* за допомогою позначки *ірон.* (тлумачення третього, переносного, значення цього слова наведено вище по тексту): *Найвища сметанка, магнатське, аристократичне товариство держалось, як завжди, в своїм тіснім, замкненім кружку [колі]* (СУМ IX: 402). Позначку *зневажл.* наведено в статті з реєстровим демінутивом *статейка*, у зоні підзначення: *статейка* – Зменш.-пестл. до **стаття** 1. *Тикаючи в слова пучкою, Валя почав читати популярну статейку про радіо* (СУМ IX: 667); // *зневажл.* Те саме, що **стаття** 1. *Статейка Певного, як і особа його, варта того, щоб про неї сказана була одверта думка* (Там само). Як бачимо, за допомогою наведеного ілюстративного матеріалу можна було зафіксувати ускладнену семантичну структуру слова *статейка*, згідно з якою засвідчено демінутивний дериват від твірної форми *стаття* 1 і від'ємно-модифікаційне утворення з актуалізацією суб'єктивно-оцінної семантики.

Отже, іменники із суфіксом зменшеності становлять вагомий шар словникового складу української мови. Ними здавна послуговувалися для іменування предметів і явищ у житті українців. Це невід'ємна частина лінгвокультурного простору української мови. Лексикографічні довідники загальноновживаної лексики дають змогу простежити номінативну й емоційну спроможність демінутивів, їхню багатозначність, а також продуктивність тих чи тих формантів у творенні дериватів. Аналіз демінутивних іменників у двох знакових тлумачних словниках показує, що кожен працює вирізняє свій підхід стосовно залучення й опрацювання демінутивів. У сучасній лексикографічній практиці залишаються важливими питання добору демінутивних дериватів першого ступеня похідності, особливо – другого ступеня, узгодженого, послідовного подання їх у словниковому корпусі. Демонструючи семантичне й експресивне різноманіття, зменшувальні форми слів посилюють виражальний ефект української мови.

Джерела

- СлГр** – Словарь української мови: В 4 т. / Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко. – К., 1907–1909.
- СУМ** – Словник української мови: В 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1970–1980.

Література

1. Карпіловська Є.А. Словотворення на тлі інших способів позначення демінутивності в українській мові // *Manjšalnice v slovanskih jeziki: oblika in vloga*. – Maribor, Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Praha: ZORA, 2015. – S. 136–147.

2. Клименко Н.Ф. Зменшувальні утворення // «Українська мова». Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. – 3-є вид., зі змінами і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. – С. 214.

3. Тараненко О.О. Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника). – К.-Кам'янець-Подільський, 1996. – 172 с.

Iryna SAMOILOVA

Diminutive forms of words in the Ukrainian language: parameters of the lexicographic description

The article is devoted to the description of diminutive nouns in two dictionaries: Dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes and the Dictionary of the Ukrainian language edited by Boris Grinchenko. Thematic groups of diminutives were outlined. The semantic structure of derivatives in both dictionaries, diminutivization stages on specific examples is considered. Dictionary entries were presented where the diminutive derivatives corresponded to the original word forms. Stylistic remarks are named that can mark diminutive nouns in dictionary entries.

Key words: diminutiveness, diminutive forms of words, diminutive nouns, semantics of the diminutive, stylistic characteristic of the diminutive.